

ABONNEMENT:

Pour un an 350 Piastres
Edition spécial. 500 ptrs.

ADRESSE:

«İdjtihad» Constantinople

Téléph. St. 865

XXIV ème ANNÉE

1 Avril 1929 No. 270

TÜRKÇE VE FRANSTZCA

İLMÎ, EDEBÎ, İKTİSADÎ, SANA'Î,
SIHHÎ MECMU'A

Aboneman: Seneliği [24
nüsha]Türkiye için 2bu-
çuk, haric için 3 buçuk,
Âlâ kâğıdıslısı 5 liradır.

İdarehanesi:

Cıgaloğlundu İctihad Evi

Tarihi te'sisi:

1904 — Genève

Yirmi dördüncü sene

No. 270—1 Nisan 1929

BİR AHLAKIN İCMALI

III

Yazan: J. M. Guyau

Eger «optimiste» lik cihan, halı hazırda eyi bulursa orada, da'imî ve ilahi bir tarakkinin mefhumunu yeniden te'sis etmeyi denerse cihanı afv etmeye ve beşerî ahlakıyeti kurmaya daha eyi muvaffak olurmu? Zan etmeyiz.

Eger optimistlerle beraber, bütün mahlukat için duradur bir maksad farz olursa bu maksada vusul vasıtaları o kadar mütezad olabilir ki «Moralist» [yani ahlak alimi]maksada ittila'dan pratik bir siret kaidesi istinbat itmeye kadir olamaz: «Bütün yollar (Roma)ya çıkar» [*] belki de bir çok yollar *kâinat şumul maksad* a götürür ve zulüm dahi adalet gibi bir işe yarar. Hatta bazı kere bizzat insaniyet için mubareze, ittihad kadar emin bir ilerlemek vasıtasıdır ve cihanşumul bir surette nikbin bir noktai nazardan beşerî hüsnü niyet tabiatın ve yahud Allahın gizli maksadlarına neden sui niyet kadar muvaffak olmasın bilinmez. Hatta her türlü irade, ekseriya faidesizdir ve iyilik, her kısmen ekseriya insanın müdahalesi olmaksızın heyızi husule çıkabilir görünür. Üzerinde çocuğun başı yarılan bir kaya, kürrei arzın istikbaline bu çocuktan ziyade hizmet edebilir, çünkü bu kaya binlerce senelerden beri güneşin hararetinin bir kısmını kendisinde taksif eder ve elden geldiği kadar arzın souması yavaşlatır.

«Optimist doğmatizim» umumun iyiliğine hizmet etmeyi bize emreder; fakat bunun için mümkün fazla çok yollar vardır. Her biri faideli olabilir.

Aynı odada Hazreti İsanın resmile kendi fotoğrafını bulunduran bir jimnastik muallimi ra'nasının insaniyete Hazreti İsa kadar

[*] «Cümlelerin bir amma rivayet muhtelif» yahut hep bir kapiya çıkar mealinde bir ta'biddir.

hizmet ettiğine kani' bulunuyordu. Cihanşumul ve subhani tekâmülün nazarında belki haksız değildi. En büyük kavmler, en kuvvetli ve en büyük iştihali olan kavimler olmuşlardır; Romalılar, bburluklarile cihanı hayrete düşürdüler; İngilizler, Almanlar, Ruslar (ki pek mühim bir roller olacaktır) büyük eküllerdirler. Egoist bile cihanşumul tekemmüle hizmet edebilir: Afiyetli, kuvvetli cesur bir zuriyyet yetişirebilir. Egoizim İngiliz ırkının azametini vücuda getirmiştir. Bir çok hususda Erasme Darwin [*] safderon bir egoist idi. Torununun dihası bunu ispat etti. Binaen aleyh bu hey'eti umumiye için neticeler noktai nazarından her şey nisbi olur. Seyyahların nazarında zenciler hiristiyankıktan en vazih olarak ne almışlardır? Onlara telkin edilmek istenilen dinî kânun mu? Değil yalnız pazar temizliği. Ya Afrika ve Asya akvamı Muhammedilikten ne aldılar? Su içmeyi [yani şarap içmemeyi] cihanın büyük uzviyetinde hummayı tifoidi yahud kolera mikrobunun ifâdan fariğ olamadığı ve fariğ olamaması icap eden «Fonction» ı vardır; gerek ehli hayr, gerek ehli şer olsun, insanın da hususi «fonksiyon» ları vardır. Bazı eyilik fenalıktan çıkar. Bu veçhiledir ki büyük inhizamlar, büyük insan fedakârlıkları kavmlere ekseriya faidelidir. Derler ki hasta Spinoza sevdiği örümceğine attığı sinekleri bu örümceğin yidiğini görerek gülerdi; ihtimal ki nefesine bir irca', nazarla kendisini yalayıp yutan o derunî derdi düşünüyordu; ihtimal ki o da, iradesini felce uğratan bir görünmez örümcek ağıle sarılmış ve namütenahi küçük ejderler sürüsü tarafından sessizce kemirilmiş his ederek tebessüm ediyordu. Bir def'a daha tekrar edelim, cihanın muazzam kısmında her mahlukun ta'kip ettiği cadde-ler ve yollar muvazi yahut mütêmerkiz

[*] Erasme Darwin, mes'hur naturalist Charles Darwin in büyük babasıdır.

A. D.

olmaya bedel tesalüp ederler, her tarzda yekdiğerlerini kat' ederler, tesadüfen bu yolların tekatu noktasında bulunanın [Être] bittabi' işi berbaddır. Bu veçhile, sözde mümkün olduğu kadar iyi olau tabiatın günhunde esaslı bir ahlaksızlık bir [Im-moralité] vardır ki mevcutların fonksiyon-ları arasındaki tezaddau, nevi' [Esèce]ın ve maddenin makule [Catégorie] sinden [yani muhtelif cinslerinden] neş'et eder. Mutlak nikbinlikte cihanşumul iyilik her şeyi muhik gören bir gayedir.

Zaten bu cihanşumul hayra, bu cihan-şumul iyiliğe isâl eden hattın insaniyetten geçtiğine ve moralistlerin ber mu'tad, mükellefiyeti ahlakiyenin amelî temeli telakki ettikleri sıdku ahlası, istilzam ettiğine hiç bir şey delalet etmiyor. E-ğer bir kaplan hem-ciuslerinden biri-nin hayatını kur-tararak, cihanşumul hayırın, cihanşu-mul iyiliğin vurudu-na çalıştığı i'tika-

dında bulunursa belki yalnız kaplanların yekdiğerlerini hiç de esirgememeleri [yekdiğerlerini parçalamaları] her kes için daha iyidir. Bu veçhile irtifa' [hauteur] ların «metafizik»i için, her şey, iyilik, kötülük ferdler ve nevi'ler, nevi'ler ve muhitler karışır ve düzlenir; nikbin Spinoza'nın dediği gibi «yupater in evinde kötü hiç bir şey yoktur.»

Tarakkinin manayı ahlakisini ve tarakki sevki tabiisini tehlikeye sökmaksızın nikbinliği bazı mertebe kurtarmak için, yaratıcı sebep [Cause créatrice] i yahut cevheri ezeliyi [Substance éternelle] yi ma'zur göstermek için son bir farziye denenildi. Fizikî rahatsızlıkta (iztirabda) ve fikrî rahatsızlıkta (yanılma, tereddüd, cehl de) hayrı ahlakının «Sine qua non» şartını yani

bir lâzım gayrı müfarikını göstermeye cehd olundu; bu suretle bu rahatsızlıkları muhik göstermek ümid olunur. Derler ki cihanın maksadı, iradeti beşerin haricinde değildir: Cihanın maksadı ahlakidir, halbuki ahlakiyet [La moralité] intihab ve mubareze istilzam eder yani fizikî yahud fikrî derdin senieyytini ve ma'nevi derdin imkânını istilzam eder.

Bundan şu netice çıkar ki bu dünyaya bu kadar sehakârane saçılmış olan bütün fenalığın tek bir mevzuu vardır: *insana bir terdid* [Alternative] [*] dermeyan etmektir. Bu «Platonisme»in Kantisme ile karıştığı bu akidei felsefiyeye göre bile muadelei ahlakiyenin bir nevi' canlı formulu dur. Bir gün, bir saat (Kant'a göre şimdi-

ye kadar belki asla vaki' olmamış olan) ahlâs hareketi hasıl olmak için susamış olan bir kimseye hakikaten hissi bir fikir ve niyetle bir bardak su verilmesi için

«Prométhée» nin şi'arı söylüyor:

Alir mazlumlar ilk ates,i isyanı ruhumdan:
Pes,imandır beni halk etdiginden zalim allahım,
Dikenden tacımı insanlığın husranı örmüş,dür
Messhin carmih üstünden uçan son ahıdır ahım,
2 aout 1928 A. D.

Wéga de la Lyre, yahud Arcturus [semaki ramih] bütün güneşler, yıldızlar ve yıldızların peyikleri ebediyen fezada yuvarlanacaklardır.

Bu güzeldir, fakat bn kadar mesikûk, mavekdilere, bu kadar muhalif görünen bir farziyeden müekket bir vazife «Devoir catégorique» nasıl istinbat edilir? Eğer dünyanın sadece bir şefkat mevzuu olmaktan gayrı bir değeri yoksa mevcudiyetinin muhik gösterilmesi güç görünür ve Allahın yolları pek dalaşıktır.

[Devam edecek]

[*] İkisinden biri kabul edilmek icap eden iki Sıkka terdid denilir Fransızca Proposition alternative denilir. Alternative kelimesi terdid kelimesi yerine kabul ve istimal olunabilir.